

O'RTA OSIYO MAMLAKATLARIDA SUV TA'MINOTI

Muhammadiy Murodbekov Maqsad og'li

Nordik Xalqaro Universiteti Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlari 2-bosqich
talabasi Telefon: +998945557545 Elektron pochta: Muhammadiy801@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'rta Osiyoda suv ta'minoti muammosi va uning mintaqa davlatlari uchun ahamiyati tahlil qilinadi. Suv resurslarining notekis taqsimlanishi, iqlim o'zgarishi, aholi sonining ortishi va qishloq xo'jaligidagi suv sarfini optimallashtirish masalalari muammolarni yanada murakkablashtirmoqda. Maqolada aniq faktlar va statistik ma'lumotlar asosida O'rta Osiyoda suv ta'minoti bilan bog'liq holatlar, sabablar hamda ularni hal qilish yo'llari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish va samarali boshqaruv tizimlarini joriy etish orqali barqaror suv ta'minotiga erishish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: O'rta Osiyo, suv ta'minoti, Amudaryo, Sirdaryo, transchegaraviy suv resurslari, iqlim o'zgarishi, aholi o'sishi, qishloq xo'jaligi, ekologik muammo, Orol dengizi, suv tejash texnologiyalari, suv boshqaruvi, hududiy hamkorlik, tomchilatib sug'orish, barqaror rivojlanish, ekologik barqarorlik, muzliklar erishi, samaradorlik, Markaziy Osiyo Suv Energetika Konsorsiumi, Jahon Banki.

O'rta Osiyo davlatlari uchun suv ta'minoti masalasi bugungi kunda eng dolzarb muammolardan biri bo'lib, mintaqaning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik rivojlanishiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Amudaryo va Sirdaryo daryolaridan olinadigan suv mintaqa davlatlari o'rtasida notekis taqsimlangan bo'lib, suvga bo'lgan talab yil sayin ortib bormoqda. Aholi sonining ko'payishi, qishloq xo'jaligi va sanoat ehtiyojlarining oshishi, iqlim o'zgarishi va eski sug'orish tizimlarining samaradorligi pastligi kabi omillar bu muammoni yanada kuchaytirmoqda. Ushbu maqolada O'rta Osiyoda suv ta'minoti bilan bog'liq asosiy muammolar, ularning sabablari va ularni hal etish bo'yicha samarali choralar muhokama qilinadi.

O'rta Osiyo davlatlari suv resurslarining katta qismini Amudaryo va Sirdaryo daryolaridan oladi. Ushbu daryolar suvining 90 foizga yaqini Qirg'iziston va Tojikiston hududida hosil bo'ladi, qolgan qismi esa Qozog'iston, O'zbekiston va Turkmaniston orqali oqadi. Qishloq xo'jaligi, ichimlik suvi, sanoat va energiya uchun mintaqadagi suv resurslaridan keng foydalaniladi.

Orol dengizining qurishi: Orol dengizining hajmi 1960-yillarda 68 000 kv.km edi, lekin hozirda u faqat 10 foiz qismigina qolgan. Orol dengizining qurib ketishi hududdagi ekologik va ijtimoiy muammolarni kuchaytirgan: dengizning sho'r qoldiqlari salomatlik muammolarini keltirib chiqarib, mahalliy iqlimni o'zgartirdi.

Suv iste'moli: O'rta Osiyoda qishloq xo'jaligi uchun sarflanayotgan suv miqdori dunyo miqyosidagi eng yuqori ko'rsatkichlardan biridir. Ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda suvning 90 foizga yaqini qishloq xo'jaligi uchun ishlatiladi, Tojikistonda esa bu ko'rsatkich 85 foizni tashkil qiladi.

Aholi o'sishi va urbanizatsiya: So'nggi 30 yilda mintaqada aholi soni 40 foizga oshgan. Qishloqlardan shaharlarga ko'chish jarayoni kuchaygan sari ichimlik suvi va kanalizatsiya tizimlariga bo'lgan ehtiyoj ham ortib bormoqda. Jahon Bankining hisob-kitoblariga ko'ra, O'rta Osiyoda 2030 yilga kelib suvga bo'lgan talab 15-20 foizga oshishi kutilmoqda.

O'rta Osiyoda iqlim o'zgarishi tezligi dunyodagi o'rtacha ko'rsatkichdan 1,5 baravar yuqori. 2020 yildagi hisobotga ko'ra, 1960 yildan buyon mintaqada harorat o'rtacha 1,5 darajaga oshgan. Bu o'zgarish tog'li hududlardagi qor va muzliklarning tezroq erishiga olib keldi. Buning natijasida Amudaryo va Sirdaryo daryolarining suvi sezilarli darajada kamaymoqda.

Suv resurslarining katta qismi tog'li hududlarda joylashganligi sababli, mintaqada davlatlari o'rtasida suvni taqsimlashda ziddiyatlar yuzaga kelmoqda. Qirg'iziston va Tojikiston gidroenergetika sohasida suv resurslaridan foydalanishni maqsad qilgan bo'lsa, O'zbekiston, Turkmaniston va Qozog'iston bu suvni qishloq xo'jaligi uchun ishlatishni afzal ko'radi. Bu esa o'z navbatida mintaqada suv muammolarini keltirib chiqaradi.

Suv resurslari taqchilligi: Jahon Bankining hisobotiga ko'ra, O'rta Osiyoda 2050 yilga borib suv resurslari hajmi hozirgi holatdan 25-30 foizga kamayishi mumkin.

Muzliklarning kamayishi: Qirg'iziston va Tojikistonning tog'li hududlaridagi muzliklar har yili o'rtacha 1,5 foizga kamaymoqda. Bu holat Amudaryo va Sirdaryo daryolaridagi suv oqimiga salbiy ta'sir qiladi.

Qishloq xo'jaligida suv isrofi: Ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda tomchilatib sug'orish texnologiyasi qishloq xo'jaligi maydonlarining faqat 5 foizida qo'llaniladi. Natijada, yerlarni an'anaviy sug'orish usuli bilan sug'orish ko'plab suvni isrof qiladi.

Suv tejoychi texnologiyalarni joriy etish: O'rta Osiyodagi davlatlar tomchilatib sug'orish va suvni qayta ishlash texnologiyalarini joriy qilish orqali suv iste'molini qisqartirishlari mumkin. Tomchilatib sug'orish tizimlari suvni an'anaviy usullarga nisbatan 30-40 foizga tejashga yordam beradi.

Hududiy hamkorlikni rivojlantirish: Suv resurslarini adolatli taqsimlash va muammolarni birgalikda hal qilish uchun mintaqada davlatlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarur. Bu borada Markaziy Osiyo Suv Energetika Konsorsiumini tashkil etish ham muhim qadam bo'lishi mumkin.

Orol dengizini tiklash loyihalari: Orol dengizining ekologik tizimini qayta tiklash va dengiz atrofidagi aholi turmush sharoitlarini yaxshilash uchun xalqaro ekologik loyihalarni amalga oshirish davom ettirilishi kerak.

Muzliklarni asrash: Tog'li hududlarda muzliklarning erishini oldini olish uchun ekologik loyihalar ishlab chiqilishi va iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish chora-tadbirlari amalga oshirilishi zarur.

Xulosa. O'rta Osiyoda suv ta'minoti muammosi mintaqada davlatlari uchun strategik ahamiyat kasb etadi. Iqlim o'zgarishi, transchegaraviy suv resurslarining noto'g'ri taqsimlanishi, eski sug'orish texnologiyalari va boshqaruv tizimlarining yetishmovchiligi bu muammoni yanada murakkablashtirmoqda. Suv resurslarini samarali boshqarish, yangi texnologiyalarni joriy qilish va mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish orqali bu muammolarni hal qilishga harakat qilish zarur. Agar davlatlar ushbu masalada birgalikda

harakat qilmasa, suv ta'minoti bilan bog'liq inqiroz yaqin kelajakda yanada kuchayishi mumkin.

Jahon Banki, Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkiloti va boshqa xalqaro tashkilotlarning tadqiqotlari asosida shuni aytish mumkinki, agar mintaqada tezkor va samarali choralar ko'rilmasa, O'rta Osiyo davlatlari yaqin kelajakda suv ta'minoti bo'yicha global inqirozga duch kelishi mumkin. Shu sababli, barcha davlatlar jiddiy choralarni ko'rib, kelajak avlod uchun barqaror suv ta'minotini yaratishga intilishi zarur.